

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
Факультет філології та журналістики
Кафедра історії та культури української мови

**ПРОГРАМА ДЛЯ ЗБИРАННЯ ДІАЛЕКТНИХ ОДМІН
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ:
ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ**

для студентів факультету філології та журналістики

Луцьк–2025

УДК 811.161.2'28(073)

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 3 від 19 листопада 2025 р.)*

Укладач

Омельковець Р. С. – доцент, кандидат філологічних наук.

Рецензент:

Зінчук Р.С. – канд. філол. наук, доцент кафедри української мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Омельковець Р.С.

Програма для збирання діалектних одмін української мови:
Діалектна лексика Західного Полісся. 3-тє вид., переробл. та
доповн. Луцьк, 2025. 49 с.

Видання вміщує взірці програм-питальників для збирання
діалектних одмін української мови різних лексико-тематичних
груп, рекомендації щодо складання маршруту дослідження,
добору інформатора, вказівки, як робити запис і його
опрацьовувати.

Для студентів факультету філології та журналістики

УДК 811.161.2'28(073)
© Омельковець Р.С., 2025

ЗМІСТ

Передмова	
Рекомендації щодо фіксації матеріалу	
Складання маршруту дослідження	
Як добирати інформатора	
Як робити запис	
Опрацювання запису	
Відомості про інформатора	
Зразки програм-питальників для збирання діалектних одмін української мов	
Програма-питальник 1. Лексика на позначення предметів побуту	
Програма-питальник 2. Лексика на позначення назв одягу та взуття	
Програма-питальник 3. Родильна лексика	
Програма-питальник 4. Весільна лексика	
Програма-питальник 5 Ботанічна лексика	
Програма-питальник 6. Лексика бджільництва	
Програма-питальник 7. Лексика народної медицини та лікувальної магії	
Додаткові вказівки та рекомендації	
Зразки оформлення карток	
Зразки транскрибованих текстів	
Зразки словників (фрагменти)	
Література	

ПЕРЕДМОВА

Одним з актуальних завдань сучасної лінгвістики є різноаспектне вивчення лексики в її сучасному стані та історичному розвитку, що можливе тільки на підставі залучення інформації діалектологічних досліджень.

Лексика, як відомо, належить до найдинамічніших лінгвальних систем. Саме лексична підсистема мови найвідчутніше реагує на суспільні процеси, оскільки в словах відбивається рівень розвитку народу.

Хоча в останні десятиріччя в українській діалектології збирання й опис лексики діалектів відчутно пошавилися, проте про склад і поширення номінативних одиниць багатьох тематичних груп і багатьох діалектних зон інформація відсутня, що унеможливує створення синтетичних дескриптивних праць, Словника українських говорів та Лексичного атласу української мови.

Традиційно дослідження діалектної лексики зводиться до опису складу, структурної організації окремих тематичних груп (ТГЛ), до з'ясування ареалогії та генези кожної номінативної одиниці. Чимало уваги приділено описові семантичної структури лексем, способам і засобам номінації. При цьому недостатньо опрацьованими залишаються механізми постання номінативних одиниць, зокрема мотиваційні зв'язки.

З-поміж діалектних зон українського континууму віддавна увагу дослідників привертає Полісся – один із заповідних ареалів українських та слов'янських мовних і культурних старожитностей, важлива лабораторія вивчення активних діалектотворчих процесів; попри очевидні успіхи у вивченні поліських говорів і ця ділянка діалектології має досі чимало лакун.

Системне вивчення лексики передбачає докладну увагу до всіх ТГЛ та до взаємозв'язків між ними.

Вивчення діалектної лексики є одним з актуальних завдань сучасної лінгвістики через те, що лексичний склад говірок української мови зберігає багато цінної інформації і про мовлення носіїв говірки, і про навколишній світ. З кінця 60-х років XX ст. в

українській діалектології поступово утвердився принцип системного дослідження лексики за тематичними групами, застосування якого забезпечило докладне вивчення складу, структурної організації та семантики лексики української мови.

Сьогодні багато тематичних груп лексики українських говорів або зовсім не вивчено, або інформація про них фрагментарна; так само фрагментарною є інформація про географію лексики: великі говіркові масиви залишаються неохопленими дослідженнями. До ареалів, які недостатньо вивчені належать і західнополіські говірки.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФІКСАЦІЇ МАТЕРІАЛУ СКЛАДАННЯ МАРШРУТУ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою успішного збирання матеріалу, охоплення більшої кількості населених пунктів на досліджуваній території, раціонального використання часу і зменшення матеріальних затрат необхідно ретельно продумати маршрут експедиції. Для цього потрібно:

1) вивчивши карту досліджуваної території, вибрати населені пункти, де буде проводитись опитування;

2) при обранні останніх можна скористатися порадами працівників заготівельних пунктів лікарської сировини та людей, які торгують лікарськими рослинами на ринку. Їх поради будуть цінними, оскільки вони часто спілкуються із травознавцями та народними цілителями і знають їхні адреси;

3) варто скористатися також картою автомобільних і залізничних доріг та вивчити розклад руху рейсових транспортних засобів, що допоможе раціонально організувати час роботи;

4) проводячи опитування в певному населеному пункті, потрібно поцікавитися в інформаторів про наявність людей, що володіють потрібною вам інформацією в сусідніх населених пунктах;

5) при організації виїздів варто врахувати зайнятість людей на польових роботах і уникати співпадань піку останніх із виїздами.

ЯК ДОБИРАТИ ІНФОРМАТОРА

1. Інформатором може бути людина старша 60-ти років.

2. Бажано, щоб інформатор був уродженцем села і його постійним мешканцем.

3. Інформатором може бути комунікативна людина, яка має добру пам'ять, оповідні здібності.

4. Краще зробити запис від кількох інформаторів одночасно.

5. Якщо інформатор не дає докладної відповіді на поставлене запитання або взагалі не знає чи не пам'ятає про те, що його запитують, обов'язково зробити запис відповідей на ці

питання від інших людей. Однакові заперечні відповіді від кількох інформаторів дають підстави говорити про відсутність того, про що запитується.

ЯК РОБИТИ ЗАПИС

1. Запитання, що подані у питальнику, інформаторові потрібно задавати так, аби вони були доступними для його розуміння.

2. При записуванні потрібно послуговуватися місцевою говіркою.

3. Домагатися від інформаторів якомога детальнішої відповіді.

4. При аудіозаписі після розмови з кожним інформатором надиктувати на касету його паспорт:

а) прізвище, ім'я, по батькові;

б) рік народження;

в) освіта (скільки класів і якої школи закінчив, або неписьменний);

г) якщо інформатор є вихідцем з іншої місцевості, обов'язково це вказати;

г) особа, яка вела опитування, повинна вказати, де зроблений запис (село, район) і його дату (день, місяць і рік).

5. У кінці кожної касети особа, яка робила запис, подає відомості про себе.

6.

ОПРАЦЮВАННЯ ЗАПИСУ

1. При розшифруванні потрібно відобразити особливості мовлення інформатора.

2. Розповідь розшифрувати дослівно, незважаючи на те, що одна й та ж інформація може повторюватись.

3. Номери питань писати кульковою ручкою з чорнилом червоного кольору, а відповідь – синього.

4. Пауза у розмові позначається скісними рисками: / (мала), // (довга).

5. Писати чітким і виразним почерком, уникати закреслень.

6. Всі записи відповідей на питання “Програми”, а також ілюстрації у вигляді речень та словосполучень живої розмовної

мови потрібно подавати спрощеною фонетичною транскрипцією, в якій, крім звичайних букв української азбуки, використовуються ще такі знаки:

іе – нелабіалізований дифтонг переднього ряду північноукраїнських говорів, що вживається в певних позиціях як рефлекс давніх е, ѣ [п'іеч], [к'іс'іел'], [л'іето];

уо, уі, уи, уе – лабіалізовані дифтонги північноукраїнських говорів, що вживаються як рефлекс давнього о у новозакритих наголошених складах [куон[?]], [стуел], [стиул];

Занепадаючі компоненти дифтонгів потрібно позначати відповідними буквами меншого розміру – і^е, і^е, у^о, у^о, у^і, у^і, у^и, у^и, у^е, у^е та ін.

ү [ü] – лабіалізований і [күн[?]], [стїл];

е^и – звук більш високого піднесення і вужчий, ніж е; середній між е та и, але ближчий до е [се^илó];

і^е – звук більш низького піднесення і ширший, ніж и, середній між и та е, але ближчий до и [ви^ешнєвий];

и^і – звук проміжний між и та і, але ближчий до и [ми^ін'і];

і^и – звук проміжний між і та и, але ближчий до і [мі^ин'і];

і^е – звук переднього ряду високого обниженого піднесення [читайі^еш];

о^у – звук проміжний між о та у, але ближчий до о [ко^ужух];

у^о – звук проміжний між у та о, але ближчий до у [ку^ожух];

г /g/ – для задньоязикового проривного дзвінкого, відповідника глухого к [гáнок];

ў – нескладовий у [воўк], [ходїў], [ўчóра];

й /й/ – нескладовий і [край], [сїній];

V – африката дз [Vвін], [Vелєнькати];

U – африката дж [Uміль], [хóUу];

л – препалатальний л (середній, полтавський) [ходїла], [молод á];

с^ш, з^ш, ц^ч – дорсально-палатальні (шепелюваті) з', с', ц', дз', що відомі у ряді південно-західних говорів;

з^с, ж^ш, б^п, д^т і т. ін. – частково оглушені дзвінки приголосні [стеж^шка];

с^з, ш^ж, п^б, т^д і т.ін – часткове озвінчення глухих приголосних [молот^д б á].

Дуже ослаблена (зредукована) вимова звуків передається відповідно літерою меншого розміру, яка виноситься трохи вгору [с'н'іґ];

Довга вимова приголосних та голосних позначається двокрапкою [жит': á], [з'і'л':a], [н'іч':у].

Напівпалаталізованість приголосних позначається знаком апострофа (') праворуч угорі літери (с', з', д').

Палаталізованість приголосних позначається знаком мінуси (˘) праворуч угорі літер (с˘, з˘, д˘);

Палатальність приголосних позначається знаком секунди (˝) праворуч угорі літер (с˝, з˝, д˝).

Наголос позначається знаком акута (´) [водá], [сúмка].

Нероздільна вимова двох слів передається дужкою, що сполучає останню букву попереднього слова й наступного.

При записуванні ілюстрацій (речень, тексту) коротка пауза позначається знаком (/), а довга пауза в кінці фрази зображується знаком (//). Питальна інтонація позначається знаком питання (?), власні назви (імена, прізвища, прізвиська, назви міст, сіл, кутків, річок, урочищ, гір тощо) потрібно писати з великої букви.

ВІДОМОСТІ ПРО ІНФОРМАТОРА

1. Прізвище, ім'я та по батькові інформатора.
2. Адреса, за якою проживає.
3. Рік народження.
4. У якій місцевості народилися?
5. Чи міняли місце проживання?
6. Якщо так, звідки переїхали?
7. З якого року проживаєте в цій місцевості?
8. Освіта.

ЗРАЗКИ ПРОГРАМ-ПИТАЛЬНИКІВ
для збирання діалектних одмін української мови

Програма-питальник 1
Лексика на позначення предметів побуту

1. Який ви знаєте жіночий одяг?
2. Як у вас називають жіночий головний убір?
3. Який ви знаєте чоловічий одяг?
4. Яке ви знаєте взуття?
5. Як у вас називають предмет, яким прасують одяг?
6. Які прикраси ви знаєте?
7. Як у вас називають предмет, у який кладуть прикраси або інші дрібні цінні речі?
8. Як у вас називають велику посудину для прання?
9. Як у вас називають білизну, яку стелять на ліжко?
10. Чим у вас застеляють ліжко?
11. Чим у вас застеляють стіл?
12. Який ви знаєте посуд?
13. Як у вас називають посудину для зберігання рідини?
14. Як у вас називають предмет, яким носять воду?
15. Як у вас називають предмети, якими працюють біля печі?
16. Як у вас називають предмет, яким розтирали зерно на борошно?
17. Як у вас називають предмет, яким копають землю?
18. Чим у вас опалюють приміщення?

Назви житлових та господарських приміщень

1. Як називають житлові споруди, їх зовнішня характеристика?
2. Як називають місце, на якому розташована хата з господарськими будівлями?
3. Які називають приміщення для свійських тварин?
4. Як називають приміщення для птиці?
5. Як називаєте приміщення для зберігання зерна, снопів, полови, соломи?

6. Як називаєте приміщення для дров?
7. Як у вас називають заглиблену у землю споруду (сховище) для цілорічного зберігання харчових продуктів?
8. Як у вас називають глибоко викопану й захищену цямринами від обвалів яму для добування води з водоносних шарів землі?
9. Які назви огорож у вашому селі є?

Назви меблів та предметів хатнього вжитку

10. Як називаєте меблі для сидіння?
11. Які назви використовуєте на позначення стола?
12. Як називають виріб для накривання стола?
13. Як називають меблі для одягу?
14. Які меблів для спання знаєте?
15. Які меблі використовуєте для посуду та продуктів?
16. Який посуд використовуєте для приготування їжі?
17. Який знаєте посуд для зберігання їжі?
18. Як називаєте посуд для споживання їжі?
19. Які знаряддя праці застосовують біля печі?
20. Які знаряддя праці використовуєте для хатніх робіт?
21. Які знаєте назви виробів, призначених для комплектування ліжка?
22. Якими знаряддями праці користуєтеся для обробітку землі?

Програма-питальник 2

Назви одягу та взуття

1. Як у вас називають одяг без рукавів?
2. Який ви знаєте жіночий одяг?
  - а) який ви знаєте жіночий верхній одяг?
  - б) який ви знаєте жіночий плечовий одяг, що носять під верхнім?
  - в) який ви знаєте жіночий поясний одяг?
3. Які ви знаєте жіночі головні убори?
4. Який ви знаєте чоловічий одяг?
  - а) який ви знаєте чоловічий верхній одяг?

- б) який ви знаєте чоловічий плечовий одяг, що носять під верхнім?
- в) який ви знаєте чоловічий поясний одяг?
5. Які ви знаєте чоловічі головні убори?
- а) як у вас називають чоловічий головний убір із козирком?
- б) як у вас називають теплий чоловічий головний убір?
6. Яке ви знаєте взуття?
- а) яке ви знаєте тепле жіноче взуття?
- б) яке ви знаєте тепле чоловіче взуття?
- в) яке ви знаєте легке жіноче взуття?
- г) яке ви знаєте легке чоловіче взуття?
- г) як у вас називають гумове взуття, яке носять у дощову погоду?
7. Які жіночі прикраси ви знаєте?
- а) як у вас називають жіночі прикраси, які носять на шиї?
- б) як у вас називають жіночі прикраси, які носять у вухах?
- в) як у вас називають жіночі прикраси для зачіски?
8. Які ви знаєте хатні меблі?
- а) які ви знаєте хатні меблі для лежання?
- б) які ви знаєте хатні меблі для сидіння?
- в) як у вас називають хатні меблі, за якими споживають їжу?
- г) які ви знаєте хатні меблі для зберігання одягу або інших речей?
- г) як у вас називають маленьку коробку для зберігання жіночих прикрас або інших дрібних речей?
9. Який ви знаєте посуд?
- а) який ви знаєте посуд для приготування їжі?
- б) який ви знаєте посуд для зберігання їжі?
- в) який ви знаєте посуд для споживання їжі?
10. Які знаряддя праці ви знаєте?
- а) які ви знаєте знаряддя праці для обробки землі?
- б) які ви знаєте знаряддя праці для хатніх робіт?
- в) які у вас знаряддя праці застосовують біля печі?
- г) як у вас називають хатне спорудження для приготування їжі?

11. Яке хатнє начиння ви знаєте?
а) які ви знаєте вироби для комплектування ліжка?
б) як у вас називають виріб для накривання стола?

Програма-питальник 3 Родильна лексика

I Передродовий етап, власне родильні обрядодіїства

1. Як називають вагітну жінку?
2. Як повинна поводити себе вагітна жінка?
3. Чи були якісь заборони для вагітної жінки?
4. Чи приховували жінки на перших порах свою вагітність?
5. Чи одягала жінка перед пологами якусь особливу одягу?
6. Чи можна було наперед знати, що у жінки буде хлопчик чи дівчинка?
7. Що можна було їсти вагітній жінці, а що ні?
8. Як називається процес народження дитини?
9. Де жінки зазвичай народжували?
10. Чи допомагав жінці хтось народжувати?
11. Як називали жінку, яка вже народила?
12. Як називають обряд із перев'язуванням і відсіканням пупа?
13. Хто це робив?
14. Хто запрошував бабу-повитуху?
15. Чи приносила вона щось із собою?
16. Які дії вона виконувала?
17. Як називається обряд купання новонародженого?
18. Хто перший раз купає дитя?
19. Що при цьому приказують?
20. У якій посудині купали дитя?
21. Чи додавали щось у воду, в якій купали дитя?
22. Де дівали воду, в якій купали дитя?
23. У що потім одягали дитя?
24. Чи були якісь засоби для оборони дитини від злих сил?
25. Чи дарувала щось жінка бабі-повитусі?

II Післяродовий етап

26. Хто відвідував жінку після пологів?

27. Чи дарували щось на родині?
28. Чи святкували родині?
29. Хто вибирав ім'я дитині?
30. Як вибирали ім'я?
31. Коли хрестили дитину?
32. Де хрестили дитину?
33. Чи могли хрестити в піст?
34. Чи могла мати годувати нехрещену дитину?
35. Чи була мати при хрещенні її дитини?
36. Як називають тих людей, які хрестять дитину?
37. Кого саме брали в куми?
38. Скільки їх було?
39. Що приносила кума на хрещення?
40. Як називалася гостина у будинку батьків?
41. Чи святкували хрестини?
42. Які страви готували на хрестини?
43. Хто їх готував?
44. Чи вживали на хрестинах спиртні напої?
45. Чи співали на хрестинах?
46. Що дарували на хрестини?
47. Хто приходив на хрестини?
48. Що ще приносили гості на хрестини?
49. Чи дарували батьки щось кумам?

III Соціалізуючи обрядові дієства

50. Коли перший раз стригли дитину?
51. Хто стриг дитину?
52. Що робили з відрізаним волоссям?
53. Чи були окремо дівочі пострижини?
54. Чи була традиція садити дерево біля хати на честь народження дитини?

Програма-питальник 4

Весільна лексика

I

1. Як називаються обряди, коли хлопець через довірених осіб одержує сватання дівчини?

2. Як називається обряд, коли приходять представники родини нареченого до батьків дівчини з метою дізнатися про її згоду на шлюб?

3. Як називається обряд із виторгуванням нареченої представниками родини нареченого?

4. Що робить дівчина під час сватання?

5. Як називається сватання, під час якого парубок отримав відмову?

6. Що отримусь парубок, коли йому дівчина відмовляє при сватанні?

7. Як називається обряд домовленості батьків наречених про майбутнє весілля?

8. Як називається обряд випікання весільного хліба?

9. Як називається обряд запрошення гостей на весілля?

10. Як називається дівич-вечір?

11. Чи має якусь назву обряд прощання молодого з парубкуванням?

Власне весільний обряд

12. Як називається ритуал ушанування померлих батьків наречених?

13. Як називається обряд прикрашання весільного деревця подругами нареченої?

14. Як називається початок весілля?

15. Як називається церковний шлюбний обряд?

16. Як називається громадянський шлюбний обряд?

17. Як назив. обряд одягання молодої?

18. Як називається обід у молодого чи молодої після вінчання?

19. Як називається весільний поїзд молодого?

20. Як називається обряд обсіпання весільного поїзда матір'ю молодого?

21. Як називається обряд, коли перегороджують дорогу поїзду молодого з метою отримання частування?

22. Як називається обряд благословення молодих?

23. Як називається обряд знімання з молодої дівочих прикрас?

24. Як називається обряд надягання на молоду жіночого

головного убору?

Після весільний етап

25. Як називається обряд ранкового частування в домі молодої після веїлля?
26. Як називається звичай, за яким родичі молодої йшли або їхали на частування до батьків молодого?
27. Як називається обряд обдарування молодих?
28. Як називається обряд, коли молода ходить з фартухом збирає дари?
29. Як називається останній день весільного гуляння?
30. Як називається завершення весілля?
31. Як називаються дії, коли одружується остання дитина в сім'ї?

Назви учасників весілля

32. Як називають учасників весільного поїзда молодого?
33. Як називають людину, яка сватає наречену женихові?
34. Як називають сваху молодого?
35. Як називають жінок, які виготовляють весільне деревце?
36. Як називають жінок, які готують весільні страви?
37. Як зовуться люди, яких не запросили на весілля?
38. Як називається друг молодого під час вінчання молодих у церкві?
39. Хто є керівником весілля від молодої?
40. Як називаються весільні музиканти?

II

Передвесільний обряд

14. Як називається обряд, коли хлопець через довірених осіб одержує сватання дівчини?
15. Як називається обряд, коли приходять представники роду нареченого до батьків дівчини з метою дізнатися про її згоду на шлюб?
16. Як називається обряд виторговування нареченої представниками роду жениха?

17. Як називається сватання, під час якого парубок отримав відмову?
18. Як називається обряд домовленості батьків наречених про майбутнє весілля?
19. Як називається обряд випікання весільного хліба?
20. Як називається обряд запрошення гостей на весілля?
21. Як називається дівич-вечір?
22. Обряд прощання молодого з парубкуванням?

Власне весільний обряд

23. Як називається ритуал ушанування померлих батьків наречених?
24. Як називається початок весілля?
25. Як називається церковний шлюбний обряд?
26. Як називається громадянський шлюбний обряд?
27. Як називається обряд одягання молодої?
28. Як називається весільний поїзд молодого?
29. Як називається обряд обсіпання весільного поїзда матір'ю молодого?
30. Як називається обряд, коли перегороджують дорогу поїзду молодого з метою отримання частування?
31. Як називається обряд благословення молодих?
32. Як називається обряд знімання з молодої дівочих прикрас?
33. Як називається обряд обдарування молодих?
34. Як називаються дії, коли одружується остання дитина в сім'ї?

Післявесільний етап

35. Як називається обряд ранкового частування в домі молодої після весілля?
36. Як називається звичай, за яким родичі молодої йшли або їхали на частування до батьків молодого?
37. Як називається останній день весільного гуляння?
38. Як називається завершення весілля?

Назви весільних страв та напоїв

39. Які назви у вас мають:
  - а) горілка, приготовлена з хліба, зерна (перев. жита);
  - б) горілка, настояна на зубрівці;

- в) горілка, настояна на калгані;
  - г) горілка, настояна на ягодах калини;
  - д) горілка, настояна на перці;
  - е) горілка, настояна на полині.
40. Як у вас називають наливки з:
- а) вишень;
  - б) ожини;
  - в) малини;
  - г) груш;
41. Які каші найчастіше готують у вас в селі?
42. Як називається каша із :
- а) гречки;
  - б) рису;
43. Як у вас у селі кажуть на картоплю?
44. Які страви у вас готують із картоплі?
45. Як називаються оладки з тертої картоплі?
46. Яку назву має картопля, запечена у кишці?
47. Як називається страва з посіченої й тушкованої головки капусти?
48. Як у вас кажуть на коржик із маком?
49. Як у вас називається страва з посіченої й тушкованої головки капусти?
50. Яку назву мають пиріжки з :
- а) капустою;
  - б) картоплею;
  - в) квасолею;
  - г) горохом.

Програма-питальник 5 **Ботанічна лексика**

I Морфологія рослин **Корені, стебла.**

1. Як називають ту частину рослини, яка міститься в ґрунті?
2. Як називають наземну частину рослини?
3. Як називається корінь , зображений на рис. 1, А?
4. Як називають корінь, зображений на рис. 1, Б,В?

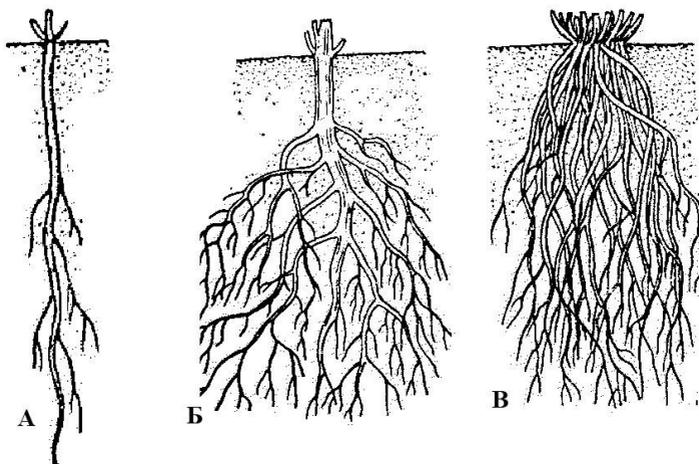

Рисунок 1

5. Як називають довгі підземні корені, які бувають у городніх бур'янів (рис.2,А)?

6. Як називають товсті, короткі, підземні корені, зображені на рис. 2, Б? Як називають пагони, за допомогою яких рослини можуть чіплятися за щось (рис. 2, Б)?

7. Як називають підземні утвори рослин, зображені на рисунку 3?

8. Як називають пагони, за допомогою яких рослини можуть чіплятися за щось (рис. 3, Б)?

9. Як називають молоді зелені листки цибулі (рис.4)?

10. З чого складається цибулина?

11. Як називається та частина цибулини, від якої ростуть корені та яку відрізають, коли чистять (рис.4, 1)?

Рисунок 2

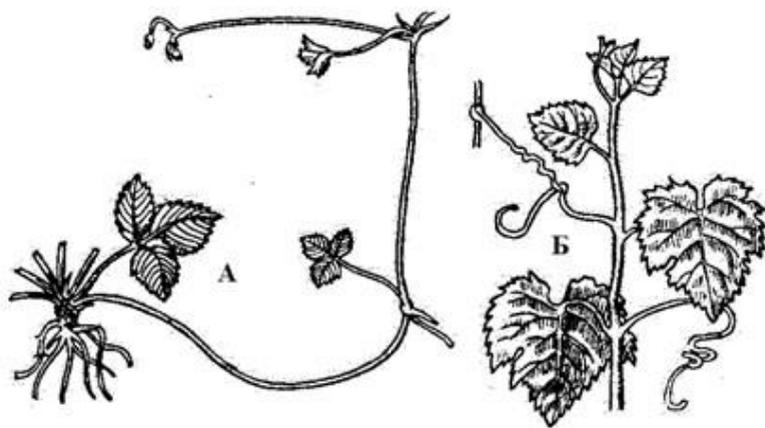

Рисунок 3

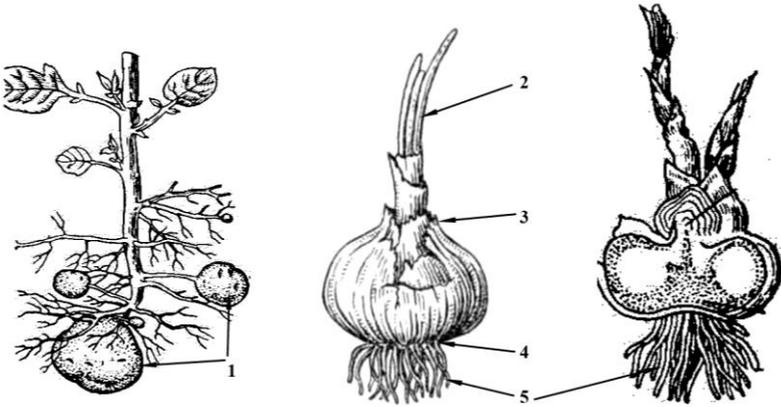
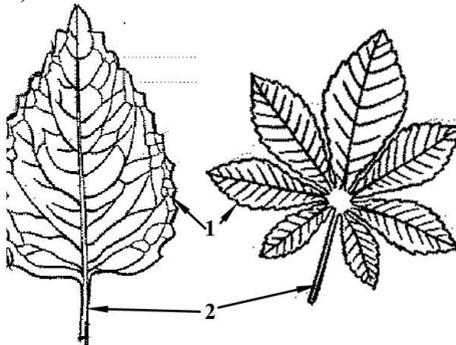

Рисунок 4

12. Як називають підземні утвори картоплі, зображені на рисунку 4 ?

III. Листок

13. Що зображено на рис. 6?
14. Назвіть частини листка, позначені на рисунку 5 цифрами 1 і 2?
15. Як називають листя буряка, оркви, гороху, огірка?
16. Як називають довгі гострі листки, які є у злаків (рис. 6), лепехи?
17. Як називають великі, широкі, лапаті листки (водяних рослин, лопуха)?

Рисунок 5

Рисунок 6

Рисунок 7

18. Як називають тонкі колочі листки сосни, ялини (рис.7)?

19. Як називають жовті пагінці на сосні, з яких весною сиплеться пилок (рис.7, 1)?
20. Як ще у вас називають пилок?
21. Як називають частини гілки сосни, позначені на рисунку 7 цифрою 2?
22. Як називають насіння сосни?
23. Як називають листки папороті, зокрема молоді закручені (рис.9)?
24. Як називаються коричневі горбики на нижньому боці листка папороті?

Рисунок 8

25. Як називаються утвори на пагоні, з яких навесні розвиваються листки або квітки рослини (рис.9)?

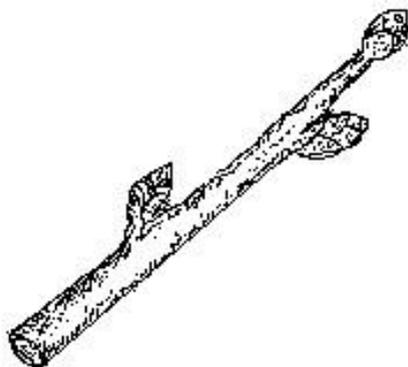

Рисунок 9

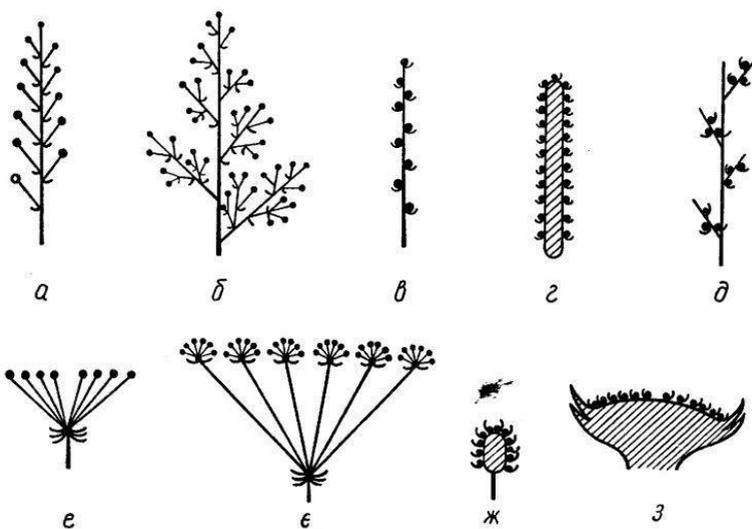

Рисунок 10

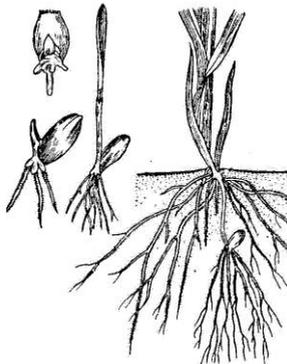
IV. Суцвіття

26. Як називають квітки рослини, зібрані разом (рис. 10)?
 27. Як називається суцвіття злаків, подорожника?

28. Як називається суцвіття моркви?
29. Як називається суцвіття укропу?
30. Як називається суцвіття соняха?
31. Як називається суцвіття кукурудзи?
32. Як називається сухе насіння злаків (пшениці, жита)?
33. Як називаються колючі вирости на колосках злаків (рис.11)?

Рисунок 11

Рисунок 12

34. Як називається проросле зерно злаків (рис. 12)?
35. У чому знаходиться зерно бобу, квасолі, гороху?

39. Як називається плід шипшини (рис.13)?
40. Як називається плід вишні, черешні (13)?
41. Як називається плід абрикоса?
42. У чому знаходиться насінина вишні, абрикоса (рис.13)?

II Основні терміни травництва Найменування лікарських рослин

1. Чи вірите в цілющу силу рослин?
2. Чи знайомі з літературою про рослини, які використовуються в медицині?
3. Чи поширене у вашій місцевості лікування засобами народної медицини?
4. Чи доводилося користуватися послугами народної медицини?
5. Чи користувалися порадами людей, які використовують ліки, виготовлені з рослин?
6. Які переваги мають, на вашу думку, рослини над препаратами, отриманими штучно?
7. Чи були у вашому роду люди, які займалися заготівлею рослин і лікуванням з їх допомогою?
8. Чи займаєтеся ви збором таких рослин?
9. Чи лікуєте ви людей за допомогою цих рослин?
10. Чи знаєте ви людей у своєму та сусідніх селах, які розуміються на травах та лікують ними інших? Якщо так, то назвіть їхні адреси.
11. Що роблять з допомогою лікарських рослин?
12. Яке слово у вас використовують для заміни слова “рослини”?
13. Де вони ростуть?
14. Що з рослинами роблять, щоб із них стали ліки? (Назвати послідовність дій для того, щоб з рослин стали ліки).
15. У що збирають рослини?
16. Що допомагає при їх заготівлі?
17. Чи потрібно щось промовляти, заготовляючи рослини?
18. Як називають сухі рослини?
19. Де їх сушать?
20. На сонці, чи ... ?

21. У чому зберігають висушені лікарські рослини?
22. У чому готують ліки з рослин?
23. Як називають ці ліки (відвари ...)?
24. У чому їх зберігають?
- 25.3 чого складається рослина?
26. Як у вашій місцевості називають рослини, що використовуються при лікуванні хвороб? Від чого походить ця назва?
27. Як називають людей, які займаються збиранням таких рослин?
28. Чи будь-яка людина може це робити?
29. Як називають людей, які лікують інших за допомогою лікарських рослин? Чи знаєте, як називали їх давніше?
30. Чи будь-яка людина може цього навчитись?
31. Як називають людей, що звернулися до них за допомогою?
32. Як називаються люди, які продають на ринку лікарські рослини?
33. Яку назву мають ті ряди чи місця ринку, де торгують лікарськими рослинами?
34. Як називають у вашій місцевості лікування цілющими травами?
35. Як називається у вашій місцевості процес заготівлі лікарських рослин?
36. Як називають у вашій місцевості місця збирання лікарських трав? Чи є інші назви цих місць? Чи можете пояснити, як виникла така назва?
37. Чи використовуються для збирання рослин інструменти? Які саме і для чого?
38. У що збирають лікарські рослини? Чому необхідно робити саме так?
39. Чи можна збирати лікарські трави у свята, якщо так, то у які саме?
40. Чого не можна робити під час збирання лікарських рослин?
41. Чого потрібно остерігатися при збиранні лікарських рослин?

42. Де не можна збирати трави для лікування?
43. Які трави не можна використовувати для лікування і чому?
44. Як краще збирати трави – самому чи гуртом?
45. Чи потрібно щось промовляти, збираючи їх?
46. Як називається підготовка рослин до зберігання?
47. Як називається місце зберігання лікарських рослин?
48. Чи можна визначити, що рослини зібрані й висушені правильно, як саме?
49. У чому потрібно зберігати зібрані рослини? Чому їх потрібно зберігати саме так?
50. Де найкраще зберігати лікарські рослини? В якому вигляді? Як довго можна зберігати зібрані рослини?
51. Які рослини краще допомагають – зібрані власноручно, кимось, куплені в аптеці?
52. Що потрібно робити з невикористаними, давно зібраними рослинами? Чи можна їх викидати?
53. Як називається набір лікарських рослин, рекомендований хворому народним лікарем?
54. Чим відміряють рослини для виготовлення ліків?
55. У якому вигляді вживаються лікарські рослини?
56. Що ще, крім рослин, потрібно для приготування ліків?
57. Як називаються способи приготування ліків із рослин?
58. Яку назву мають ліки, приготовані внаслідок варіння рослин?
59. Яку назву мають ліки, приготовані внаслідок настоювання рослин на горілці, спирті?
60. Як називається суміш подрібнених лікарських рослин?
61. Чи довго можна зберігати приготовані з рослин ліки?
62. У якому посуді потрібно готувати ліки, як називається такий посуд?
63. Чого не потрібно робити, коли готуєш ліки з рослин?
64. Чи можна поєднувати лікування травами з методами офіційної медицини?
65. Яких лікарських рослин у вашій місцевості зараз немає, хоча, за словами старших людей, вони росли тут давніше?

III Загальні відомості про лікарські рослини, застосовувані в народі

Герань лугова (*Geranium pratense* L.)

А. Як у вашому селі називають цю рослину? Які ще її назви вам відомі? Від чого походять ці назви?

Б. Які ознаки відрізняють цю рослину від інших?

В. Де вона росте, коли її потрібно збирати, а коли не можна?

Г. Яку частину цієї рослини використовують для лікування, які інструменти потрібні для її заготівлі?

Г. Як сушити зібрані рослини, у чому їх потрібно зберігати, в якому вигляді та як довго?

Д. Які способи приготування ліків із цієї рослини вам відомі?

Е. Чи потрібно щось промовляти, коли готуєш ліки з цієї рослини?

Є. До яких лікарських сумішей входить ця рослини й від яких хвороб вона допомагає?

Ж. Чи знаєте ви легенди та замовляння, пов'язані з цією рослиною та лікуванням нею?

З. Які ще лікарські рослини ви знаєте?

Ці ж питання використовуються для фіксації інформації й щодо інших рослин (їх номер у списку відповідає номеру кольорового зображення)¹:

Гриби, що використовуються народною медициною

Ріжки (*Claviceps purpurea* Tul.)

А. Як у вашому селі називають ці утвори на колосках? Які ще їх назви вам відомі? Від чого походять ці назви?

Б. Які ознаки відрізняють ці утвори від інших?

В. На колосках яких злаків вони ростуть, коли їх потрібно збирати, а коли не можна?

Г. Які інструменти потрібні для їх заготівлі?

Г. Як готують зібрану сировину до зберігання, у чому їх потрібно зберігати, в якому вигляді та як довго?

Д. Які способи приготування ліків із цієї сировини вам

відомі?

Е. Чи потрібно щось промовляти, готуючи з них ліки?

Є. До яких лікарських сумішей вони входять та від яких хвороб допомагають?

Ж. Чи знаєте ви легенди та заговори, пов'язані з цією рослиною та лікуванням нею?

З. Які ще лікарські рослини ви знаєте?

Чага (*Inonotus obliquus* Pil)

А. Як у вашому селі називають цей гриб? Які ще його назви вам відомі? Від чого походять ці назви?

Б. Які ознаки відрізняють цей гриб від інших?

В. Де він росте, на яких деревах, коли його потрібно збирати, а коли не можна?

Г. Яку частину цього гриба використовують для лікування, які інструменти потрібні для його заготівлі?

Г. Як готувати зібрані гриби до зберігання, у чому їх потрібно зберігати, в якому вигляді та як довго?

Д. Які способи приготування ліків із цього гриба вам відомі?

Е. Чи потрібно щось промовляти, коли готуєш ліки з цього гриба?

Є. До яких лікарських зборів входить цей гриб, від яких хвороб вони допомагають?

Ж. Чи знаєте ви легенди та заговори, пов'язані з цим грибом та лікуванням ним?

З. Які ще гриби використовуються в народній медицині?

Трутовик несправжній

А. Як у вашому селі називають цей гриб? Які ще його назви вам відомі? Від чого походять ці назви?

Б. Які ознаки відрізняють цей гриб від інших?

В. Де він росте, на яких деревах, коли його потрібно збирати, а коли не можна?

Г. Яку частину цього гриба використовують для лікування, які інструменти потрібні для його заготівлі?

Г. Як готувати зібрані гриби до зберігання, у чому їх потрібно зберігати, в якому вигляді та як довго?

Д. Які способи приготування ліків із цього гриба вам відомі?

Е. Чи потрібно щось промовляти, коли готуєш ліки з цього гриба?

Є. До яких лікарських зборів входить цей гриб, від яких хвороб вони допомагають?

Ж. Чи знаєте ви легенди та заговори, пов'язані з цим грибом та лікуванням ним?

З. Які ще гриби використовуються в народній медицині?

IV Назви сільськогосподарських рослин

1. Як у вашому селі називають зображену рослину? Які ще її назви вам відомі? Від чого походять ці назви?

2. Які ознаки відрізняють цю рослину від інших?

3. Чи знаєте ви легенди, пов'язані з цією рослиною?

Ці питання повторюються для .... видів сільськогосподарських культур: **Абрикос** (*Armeniaca vulgaris* L.), **Агрис** (*Ribes uva-crispa*), **Айва** (*Cydonia oblonga*), **Алича** (*Prunus cerasifera* або *Prunus divaricata*), **Баклажан** (*Solanum melongena*), **Броколі** (*Brassica oleracea* var. *italica*), **Буряк столовий** (*Beta vulgaris*), **Виноград** (*Vitis*) та ін.

VI Назви рослин-медоносів

1. Як у вашому селі називають зображену рослину?

2. Які ще її назви Вам відомі?

3. Від чого походять ці назви?

Ці питання повторюються для 50 видів рослин

Назви медоносних дерев та кущів: **Абрикос звичайний** (*Armeniaca vulgaris* L.), **Агрис** (*Ribes uva-crispa*), **Айва** (*Cydonia oblonga*), **Акація** (*Acacia*), **Алича** (*Prunus divaricata*). **Аронія чорноплідна** (*Aronia melanocarpa*), **Бузина чорна** (*Sambucus nigra* L.) та ін.

Назви медоносних сільськогосподарських рослин: **Біб звичайний** (*Vicia faba*), **Вика посівна** (*Vicia sativa* L.), **Гірчиця** (*Sinapis*), **Горох посівний** (*Pisum sativum* L.). **Гречка посівна** (*Fagopyrum esculentum*) та ін.

Назви овочеві і баштанні медоносні культури: **Гарбуз звичайний** (*Cucurbita pepo* L.), **Диня звичайна** (*Melo sativus* L.), **Кабачок** (*Cucurbita pepo* var. *giraumontia*) та ін.

Назви дикорослих трав'янистих рослин: Аніс звичайний (*Pimpinella anisum*), Березка польова (*Convolvulus arvensis L.*), Звіробій звичайний (*Hypericum perforatum L.*), Брусниця звичайна (*Vaccinium vitis-idaea L.*) та ін.

Назви медоносних декоративних рослин: Агератум (*Ageratum L.*), Адоніс (*Adonis L.*), Айстра (*Aster L.*), Астильба (*Astilbe*).

Програма-питальник 6 Лексика бджільництва

1. Як у вас називають дії пов'язані зі збором меду та розведенням бджіл?
2. Як у вас називають пасіку?
3. Що у вас говорять про призначення бджоли в рою?
4. Як у вас кажуть на бджолиний рій?
5. Як у вас називають породи бджіл?
6. Як у вас кажуть на частини тіла бджоли?
7. Як у вас називають вулик?
8. Як у вас кажуть на окремі частини вулика?
9. Як у вас називають пристрій для збирання бджолиного рою?
10. Як у вас називають продукти бджільництва?
11. Як у вас називають осіб, які займаються бджільництвом?
12. Як ви називаєте дії, пов'язані із життєдіяльністю бджоли?
13. Як ви називаєте предмети, які використовуються для медозбору?
14. Як у вас називають пасічницьке приладдя?
15. Як у вас називають одяг бджоляра?
16. Як у вас називаються медові ліки?
17. Які ви знаєте хвороби бджоли?

Назви рослин-медоносів

Як у вашому селі називають зображену рослину? Які ще її назви Вам відомі? Від чого походять ці назви?

Ці питання повторюються для 56 видів рослин: 1. Айстра. (*Aster*). 2. Аніс звичайний. (*Pimpinella anisum*), 3. Багно звичайне. (*Ledum palustre*) та ін.

4.

Програма-питальник 7

Лексика народної медицини та лікувальної магії

Назви, пов'язані з лікувальною магією

1. Як у вас називають особу, яка займається лікувальною магією або нетрадиційними засобами лікування?
2. Як у вас кажуть на магичні дії, замовляння?
3. Як у вас називають особу, яка зазнала впливу дії магії?
4. Як у вас говорять на хворобу?
5. Як у вас говорять на процес перенесення хвороби?
6. Як у вас називають людину, що хворіє?
7. Як у вас називають важкохвору людину?
8. Як у вас називають хворобливу людину?
9. Як у вас називають звільнення від хвороби, одужання?
10. Як у вас говорять на нездужання, наслані поглядом, словом, лихою думкою?
11. Як у вас називають такі хвороби:
  - а) переляк;
  - б) опущення шлунка;
  - в) фурункул;
  - г) головна біль;
  - д) безсоння;
  - е) епілепсія;
  - є) дитячий плач.
12. Які ви знаєте дії та речі тощо, які стосуються магії?
13. Як у вас кажуть на замовляння?
14. Як ви знаєте замовляння від:
  - а) чиряка;
  - б) ляку;
  - в) дитячого плачу.
15. Як у вас називають особу, яка займається збиранням лікарських рослин?
16. Як у вас називають особу, яка лікує людей лікарськими рослинами?
17. Як у вас називають лікарські рослини?

Програма-питальник 8

Лексика на позначення страв, напоїв та приправ

Розділ I

Назви процесів споживання та приготування страв

1. Як у вас називають їстівні припаси?
2. Як у вас називають те, чим закушують, заїдають що-небудь випите?
3. Як у вас називають їжу, призначену для споживання :
  - а) вранці;
  - б) вдень;
  - в) опівдні;
  - г) ввечері.
4. Як у вас називають процес приймання їжі нашвидкуруч?
5. Як у вас називається процес варіння, приготування їжі?
6. Як у вас називається процес варіння чого-небудь (м'ясо, овочі і т. ін.) у закритому посуді, в дуже малій кількості рідини на слабкому вогні?
7. Як у вас називається процес нарізання на тонкі довгі смужки?
8. Як у вас називається процес розтирання, перетворення в м'яку масу картоплю?
9. Як у вас називається процес готування їжі з жиром на вогні, на жару без використання води?
10. Яку назву у вас має рідина, призначена для пиття?
11. Яка загальна назва алкогольних напоїв?
12. Як у вас називаються:
  - а) солодкий рідкий напій з фруктів та ягід, зварених у воді;
  - б) солодкий спиртний напій, настояний на ягодах або фруктах;
  - в) горілка або спирт, настояний на ягодах, плодах, травах;
  - г) алкогольний напій, який виготовляють кустарним способом із буряків, картоплі, цукру тощо.

Розділ II

Назви страв, напоїв та приправ, утворених від назв рослин

1. Які рідкі страви найчастіше готують у вашому селі?
2. Як у вас називається рідка страва, що вариться з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ?

3. Яку назву має борщ, в який замість буряків і капусти кладеться весняна зелень: щавель, лобода?
4. Як у вас називають борщ із капусти?
5. Які рослини у вас використовують у якості приправ?
6. Як у вас називають:
  - а) петрушку;
  - б) кріп;
  - в) лавр;
  - г) гірчицю;
  - г) м'яту;
  - д) корицю;
  - е) цибулю;
  - є) часник.
7. Які назви у вас мають:
  - а) горілка, приготовлена з хліба, зерна (перевареного жита);
  - б) горілка, настояна на зубрівці;
  - в) горілка, настояна на калгані;
  - г) горілка, настояна на ягодах калини;
  - д) горілка, настояна на перці;
  - е) горілка, настояна на полині.
8. Як у вас називають наливки з:
  - а) вишень;
  - б) ожини;
  - в) малини;
  - г) груш;
8. Які каші найчастіше готують у вас в селі?
9. Як називається каша із:
  - а) манної крупи;
  - б) гречки;
  - в) рису;
  - г) пшона;
  - г) перлової крупи.
10. Як у вас у селі кажуть на картоплю?
11. Які страви у вас готують із картоплі?
12. Як називаються оладки з тертої картоплі?
13. Яку назву має картопля, запечена у кишці?

14. Як називається страва з посіченої й тушкованої головки капусти?
15. Як у вас кажуть на коржик із маком?
16. Які назви мають юшки з:
  - а) квасолі;
  - б) картоплі;
  - в) гороху.
17. Чи відома вам страва із свиріпки?
18. Як у вас називається страва з посіченої й тушкованої головки капусти?
19. Як називається страва з листя буряка?
20. Яку назву мають пиріжки з:
  - а) капустою;
  - б) картоплею;
  - в) квасолею;
  - г) горохом.

Програма-питальник 9

Лексика на позначення представників орнітофауни

1. Які птахи водяться на території вашого населеного пункту?
2. Які з них відлітають на зиму?
3. Які зимують тут?
4. Як називають маленьку пташку, що будує гніздо на полях (переважно в посівах вівса)?
5. Як називають великого чорного птаха, що живе неподалік осель?
6. Чи водиться у вас птах голуб? Як його ще називають?
7. Як називають маленького сірого птаха, який живе поблизу будинків?
8. Як називають чорного птаха з чорним блискучим пір'ям на спині?
9. Як називають птаха з чорним пір'ям, схожого на ворону?
10. Як називають співучого птаха, який живе в лісі?
11. Яка назва птаха, який довбе дерево, шукаючи комах?
12. Як називають птаха, який співає високо в небі?

13. Як називають великого птаха з довгими ногами і гострим дзьобом?
14. Як у вас називають птаха зяблика?
15. Як називають птаха, який підкидає своє яйця в гнізда інших птахів?
16. Як називають чорного птаха, що ходить по ріллі?
17. Як називають невеликого птаха з гострими крильми?
18. Як називають великого білого водоплавного птаха?
19. Як називають птаха, який «приносить дітей»? Чи водиться чорний вид цього птаха? Як його називають?
20. Як називають птаха, що гніздиться в очереті?
21. Як називають птаха, який видає звуки «уд-уд-уд»?
22. Яка назва маленького птаха, який гніздиться в траві?
23. Як називається маленька пташка, яка живе біля людських осель?
24. Чи водиться у вас птах рябчик? Як його ще називають?
25. Як називають маленького птаха з жовтими грудьми?
26. Як називають птаха з червоними грудьми, який прилітає взимку?
27. Як називають нічного птаха з великими круглими очима?
28. Як називають птаха, який «краде» фрукти в саду?
29. Як називають маленького сірого співучого птаха?
30. Як називають птаха з чорно-білим оперенням, який скрекоче?
31. Яка назва великого лісового птаха?
32. Чи водиться у вас птах чиж? Як його ще називають?
33. Як називають лісового птаха з гачкуватим дзьобом?
34. Як називають хижого птаха, який «краде» курей?
35. Як називають птаха, який живе в збудованих людьми «будиночках»?
36. Чи водиться у вас птах щиголь? Як його ще називають?

ДОДАТКОВІ ВКАЗІВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ
Зразки оформлення карток (розмір: 8 см на 11 см) із
лексичними та словотвірними діалектизмами

бо́ц'ун -а, ч.р. ‘лелека’
/ на стовп і бо́ц'ун намостів кубаха /
с. Столенські Смолярі
Любомльський район
Волинська область
Записала студентка 21-У групи
Поліщук Ірина, 2013 рік

рихтува́ти -уйу, -уйиш, недок. ‘готувати’
/ рихту́йу діт 'ам полуден' на по́ле вз'а́ти /
с. Сильно
Ківерцівський район
Волинська область
Записав студент 23-У групи
Ройко Микола, 2013 рік

пе"рістий -а, -е ‘різнокольоровий’
/ а ти ба́чиш, шо пе"ріста куро́ва с чо́рнийу в
шко́ду пушля́? /
с. Карпилівка
Ківерцівський район
Волинська область
Записала студентка 22-У групи
Радіон Марія, 2013 рік

Зразки транскрибованих текстів

Травництво

Текст 1: / рóбл'ат' натирáн'е / от сáме ім'ен:о / крáсний мухомóр / збирáйеш отó óс'ин'у / крáсний мухомóр / його зал'ивáйеш гор'ілкойу / вс'огó з кор'інчиком / ёто нáшї ж'інк'ї такé рóбл'ат / його р'їжут / о / і ў бáноч'ку / зал'ивáйут гор'ілкойу / і воно настáйвайетца / схóч'еш / його потóm шч'у гáрно на мáрл'еч'ку отжимáйеш / і вже тод'ї однá настóйянка остáйётца / а жмиш ётої вик'їдáйеш і закóпуйеш дес' на мýсорн'їку / шоб н'їч'òго його не наїшло / не трáпило / натирáлис'а / от сустáви шо в кол'їнах бол'áт / о / де ї дáже крутит отó передпл'еч'н'їк'ї / сáмого позвонóчника / вóбич'ем натирáн'е од кост'ёї / а шче мойá знакóма Гóл'а розкáзувала / шо настáйвайе ётого мухомóра / і по кáпел'ци п'їе / шоб од ётого остеахандрóза / але ж тóже нáда знат' дóзи //

Текст 2: / од кáшл'у / од дїхал'них тих шлахїў / чаї пáр'ат / да мед рóбл'ат лїповїї / понаўч'валис'а тепéра / на трохл'їтрóву бáнку сто грам мéду л'їне / да напáрит' ётого л'їст'а / да з крушїїни / знáйте шо так'é крушїїна / да крушїїна / да м'їята / даї продайўт / да акáц'їйу / син ў н'òго їе / да хóдит по лугу / збирáйе вс'ак'ї з'їл':ачка / да напáрит' його / напáрит' / берé вже одц'їдит' його / сáхару добаўїáйе / і кáже шо то мед / од':ёл'но з лїпи / то кáже з крушїїни / наварит' / і так / трóшки мéду добáвит' / і кáже / шо то лїповїї //

Текст 3: / кул'бáба од кáшл'у / і тóже медóк вáр'ат з ётойї кул'бáби / їа своїім д'їт'ам / беру ётих цв'еточ'ók нарвў / да гет' пóўну бáночку нaтoпч'у / пóўну / однїх тих / так'їх головоч'ók / л'їтра / цїх цв'етóч'к'їў / і л'їтра водїч'ки / прок'їп'їло / потóm беру да отжимáйу на мáрл'ї сок / в'їн так'її жóўтен'к'її стáйе / і тудї л'їтру сáхару / і так'її вже мед / і так ц'óпайут тої мед / ну настóйáшчїї / на л'їтру водї / соку з ёт'їх кул'бáбей / ал'ёї кор'їн':а од в'їтам'їна / тéйе / кóрен' іс ётойї кул'бáби / л'їч'ёбнїйе / кóрен' дл'а ап'ет'їта //

Текст 4: Деревїй звичайний (Achillea millefolium L.)

за|жїуїл'уїе |рани / за|т'агуїе / дл'а оч'їш|чен'їїа оргa|н'їзму // в'їн в'їд кровo|теч'ї / ба|гато в'їд |чoгo / чаї з деїре|в'їйу

повие|шайе ап'е|т'ім // шче йо|го |курочкам/ |качечкам да|йут' /
йак ма|лен'к'і // (Плн).

Якщо назбие|райеш |тис'ачу лис|точк'іў дере|в'ійу / то
набе|рес'а |мудрост'і і от|римайеш ну та|ку |нав'ім' ма|г'ічну
|силу // (Злн).

тис'ачо|лисник шче називайут' ах'і|лейейу ў чест'
ах'і|леса // в'ін |майе шче |назву сол|дац'ка тра|ва |може |через
те шчо ў т'і ча|си г|реки викорис|товували йо|го йак маз' дл'а
за|гойен':а ран / йе ж шче та|кий фразеоло|г'ізм ах'і|лесова
пйа|та / ти з|найеш / в'ін озна|чайе йа|кес' слаб|ке ўраз|ливе
|м'ісце // (Плн).

Текст 5: Календула, або нагідки лікарські (Calendula officinalis L.): |

кожного мако|вейа ми зби|райем пу|чок обе|рег йа|кий
нази|вайец':я мако|вейчик // ту|ди ў|ход'ат' |р'ізні т|рави / там
|м'атка / ме|л'іса / чорноб|риўц'і / мико|лаїчки / мак і ос' ц'а
ка|лендула / во|на ту|да кла|дец':а в'ід страш|них хво|робн //
(Злн).

бу|ла іс|тор'іа про х|лопц'а / у |н'ого буў х|ворий брат і
|л'уди йо|му ска|зали шчо йе та|ка рос|лина / во|на називалас'
ка|лендула і ос' ц'а ка|лендула |може |вил'ікувати буд' йа|ку
хво|робу // в'ін йі|йі знай|шоў та |перед ним стаў та|кий
склад|ний |виб'ір / ро|с':ійати у|се на|с'ін':а шчо б допомог|ти
у|с'ім |л'уд'ам а|бо |вил'ікувати б|рата / ну і в'ін |виграў |перше
// б|рат по|мер / а тої х|лопец' стаў |л'ікарем і ўр'ату|ваў
ба|гато жие|т':іў // (Плн).

Текст 6: Конвалія травнева (Convallaria majalis L.)

даў|ним даў|но жи|ла од|на зла чак|лунка йа|ка чару|вала
|з'іл':а і тим |самим вс'і б'іду|вали / з|в'ір'і і |л'уди // н'іх|то не
на|важувач'а йіі за|важат' і знайш|лис'а |т'іки за|ц'і /
ма|лен'к'і та|к'і за|ц'і / йа|к'і |вир'ішили з|ійсти все шчо в |нейі
бу|ло / ўс'і за|паси / тим |самим не |дати йіі чаклу|ват' //
|в'ід'ма це проз|нала і ў|била / перетво|рила ўс'іх |заїц'іў на
кон|вал'ійі за|лишиўши |т'іки |вуха в'ід них // з тих п'ір |кажут'
/ шчо хто |випіе в'ід|вар з кон|вал'ійіў / тої от|римає
надзви|чайно хо|робре |серце / йак у цих ма|лен'ких з|в'ір'іў //
(Злн).

|маїе пози|тивний ўплиў при сер|дечн'її
недос|таточност'і / т'і |сам'і нас|тойечк'і |можна
викорис|товуват' дл'а л'їку|ван':а глаз / проми|ват' йїх / ну
за|пален:'а слизо|войї / шче та|кож викорис|товуйут' при
бе|с:он':їц'і // (Нв).

Проте настїй із конвалїї травневої має ще й побїчну
дію: при ве|лик'її |доз'ї йаки|чо ба|гато |н'ухат' кон|вал'їїї / то
|можє по|г'їришитис'а |самопочу|т':а / ўсе л'е|карство ўсе йад /
а|бо та|кож йаки|чо с|тавити от у |себе ў к'їм|нат'ї /
с|тавити кон|вал'їїї ў |вазочку з во|доїу / то |вода та|кож
на|питуїец':я з |нейї речо|вин |п'їсла йа|ких з ц'ї|їейу во|доїу
т'реба |бути |дуже обе|режним / ў н'ї|їякому |випадку не
да|ват' |д'їт'ам |їякос' кон|такту|ват' // (Нв).

Лексичні особливості говїрки

Текст 1: / на р'їздво т'їл'ки стáвили ново'р'їчну йалїнку
/ на р'їздв'анї с'в'атá / ни на нóвий р'їк // ну в л'їс'ї брáли / де
ж брáли / їгрушкї он ше ўс'áкї йє // йак стáвили йалїнку тóже
їгрушкї купл'áли ўс'áк'ї і стáвили / і цук'єркї в'їшали / і прáн'їкї'
/ ор'їшкї' / йáблукá // ну йáблукá за фóстикá зав'язували / і
питєл'їчку / і в'їшали // в фол'гү замóтували ор'їшкї' / прáн'їчки'
в'їшали / пеклї спє"ц'їйáл'но / (записано від Слюсарук О. М., с.
Жидичин).

Текст 2: / прибирáйут' все зє"лєним / кругóm в'їшайут'
лїпу / на ікóни / все в хáт'ї лїпа // в мєне тут дáже в нáшойї
хáт'ї мє"н'ї привóзили хлóпц'ї берєзу / стáвили берєзу в хáт'ї /
то зє"лєни с'в'атá // а на п'їдлóгу лїпєху / (записано від
Слюсарук О. М., с. Жидичин).

Текст 3: / ну пє"рє"х'їтчина / зкликáли гóс'т'їў / рóдї"ч'їў
/ на йакєс' с'в'áто чи то в нид'їлу мóже / і робїли такїй
пράзник / пєршого в хáту котá б'їлого ми запускáли / і ше п'їўн'а
когүта брáли / шоб все булó добрє все мáло бұти чулув'їчого
рóду / а вже тó"д'ї мав їтї хаз'áїїн / чи малїй хлóпчик в пєрву
чєргу // хл'їб нєсли / ікóни // зє"рнóm і гр'їшми с'їяли / йак
ўхóдили / ну а дáл'ше вже хаз'áїїн крoпїў хáту с'в'áтoїу водoїу
і с'їдáли пригошчáтис'а / ну ше бáт'ушкү закликáли п'їз'н'їш /
шоб пос'в'атїў / ми то старáли"с'а / до зїми пє"рє"брáтис' в
нóву хáту / шоб вже зимувáти самїм // (записано від

Лагоди Л. П., с. Жидичин).

Текст 4: / саму́ па́ску ми пиклі́ пѐред с'в'а́том в чі́стий читвѐр заўже́ді // в се́ре^ду ше на́ложували п'і́ч / наклада́ли дроу́ / все п'і́дгота́ўл'ували / і ше робі́ли рошчі́ну на па́ску / а вже в читвѐр ра́но м'ісі́ли т'і́сто / і ви́робл'а́ли в фо́рми / і об'і́зат'і́лно робі́ли мазу́рк'і з то́го т'і́ста шо оста́лос'а / па́ски прикраша́ли прѐстим т'і́стом / р'і́зни кв'іточкі́ робі́ли / листѐчки / хрѐстики / і в п'і́ч сажáли / тож трѐбуло ўга́дати шо́б до́бре нагур'і́ла / та й ўс'о́ / п'і́ч перихрѐсти́ли і мо́лилис'а бо́гу шо́б до́бре ві́шли // а в читвѐр ше по св'і́чку в це́ркву йшли́ вѐчором / то трѐбуло все ўсти́гнути /// в чі́стий читвѐр то ше бу́ло до́бре мі́тис'а / ка́зали шо вода ц'і́л'у́ича // ко́си обр'і́зати / бо бу́дут' бі́стро рості́ / (записано від Лагоди Л. П., с. Жидичин).

Текст 5: / кол'а́да то пѐред р'і́здво́м / на ко́л'аду йак з'і́рка з'і́де то трѐба с'і́дати ду сто́лу / все ма́йе бу́ти по́сне / ўже до́бре шо с'в'атку́йім йак ко́ліс' два́цят' п'і́а́того числа́ / д'і́д ўже даўно́ дока́зуваў / шо то так ра́ніше бу́ло / і йа́лінку ра́ніше ста́вили в той вѐч'і́р пѐред р'і́здво́м // а нові́й р'і́к то ўже нові́й р'і́к / то ба́гатий вѐч'і́р / ўс'а́ки р'і́зни бл'удá рѐбл'ам' / хо́д'ам' шчедр'і́ўники по хата́х ўвѐчир'і / пи́рид'ага́йуц':а в ўс'а́к'іх / в чо́рта то ше в ко́го // і во́д'ам' ко́з'у / з'і́рку но́с'ам' / зв'і́ду / виртѐп так'і́й / на ме́л'анки /// а йак пѐрид водохрѐ́ичами / то б'і́дна кут'а́ / по́сна тож / йаку́с' фасо́лу готѐўл'ам' / капу́сту / (записано від Сидорчук О. В., с. Кульчин).

Зразки словників (фрагменти)

Весільна лексика

Абрикосівка *абрикос'і́вка* – ‘алкогольний напій із абрикоса’ (Гр, Ів, Трс, Ол., Ул.); *абрикос'і́ўка* (Бш, Вч, Кр, Лб, Мл), *абрикосу́вка* (Др, Дх, Зл, Рд, Трл).

Автобус *авто́бус* – ‘багатомісний автомобіль для перевезення пасажирів’ (Бш, Гр, Др, Дх, Зл, Ів, Кр, Лб, Рд, Трс, Ул); *аўто́бус* (Вч, Мл, Ол, Трл).

Агрусівка *агрус'і́ўка* – ‘алкогольний напій з агрусу’ (Др, Кр, Рд, Трс); *агрус'і́ўка* (Гр, Дх, Зл, Ів, Лб, Трс, Ул).

Батьки *бат'кі* – ‘батько і мати стосовно до своїх дітей’ (Бш, Вч, Гр, Др, Дх, Зл, Ів, Кр, Лб, Мл, Ол, Рд, Трл, Трс, Ул).

Бараболя *барабól'а* – ‘страва із товченої картоплі’ (Дх).

Благословіння *благословін':а* – ‘згода, дозвіл, схвалення’ (Гр, Дх, Ів, Кр, Ол); *благословén':а* (Бш, Зл, Рд, Трс, Ул); *благусловін':а* (Вч, Лб, Мл, Трл); *благуслувін':а* (Др).

Бояри *бойáри* – ‘1. Особа, що мала найвищий сан серед службовців. 2. Товариш молодого, який є головним розпорядником на весіллі’ (Дх, Кр, Мл, Трл,); *бойáре* (Гр, Ів, Трс, Ул); *буйáре* (Др, Рд); *буйáри* (Бш, Зл).

Бобівник *боб'івнік* – ‘страва з квасолі’; *бубовники* – (Мл, Рд, Трл); *бобовники* (Лб, Трс, Ул); *боб'йáники* (Вч, Дх).

Булка *бу́лка* – ‘виріб із борошна певної форми’ (Зл).

Бульба *бу́л'ба* – ‘страва із товченої картоплі’ (Вч).

Буханець *буханéц*’ (Мл); *буха́нка* (Ол, Кр, Трл).

Вишняк *вишн'ák* – ‘вишнева настоянка’ (Др, Зл, Мл, Трс, Ул); *вишн'іўка* (Бш, Ів, Кр, Лб) *вишн'оўка* (Вч, Гр), *вишн'ачок* (Дх) *в'ішн'ák* (Ол); *в'ішн'оўка* (Трл).

Вбирати *вбирати* – ‘1. Одягати кого-небудь. 2. Прикрашати чим-небудь, надавати гарного вигляду’ (Бш, Гр, Др, Зл); *вб'іра́те* (Лб, Трс, Ул); *вб'іра́ти* (Мл, Рд, Трл); *вбирáте* (Вч, Дх);

Найменування рослин-медоносів

Абрикос *абрикóс* ‘абрикос звичайний (*Armeniaca vulgaris Lam.*)’

Абрикоса *абрикóса* ‘абрикос звичайний (*Armeniaca vulgaris Lam.*)’

Агератум *агерáтум* ‘агератум (*Ageratum L.*)’

Агрus *áгрus* ‘агрus (*Ribes uva-crispa*)’

Адоніс *адóн'іс* ‘адоніс (*Adonis L.*)’

Айва *айв́а* ‘айва (*Cydonia oblonga*)’

Айстри *áйстри* ‘айстра (*Aster L.*)’

Акація *ака́ц'й́а* ‘робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia*)’

Лексичні особливості говірки

[*ба́ба ці́ц'а*] ‘дитяча гра, у якій один із учасників із зав’язаними очима ловить або відшукує інших’

[*ба́ви'тис'а*] ‘грати в яку-небудь гру; займатися чим-небудь несерйозно’

[багáта кут'á] ‘вечір перед Новим роком, перед Василем’
[багáтий вéч'ip] ‘вечір перед Новим роком, перед Василем’
[бахрамá] ‘суцільний ряд ниток, шнурків, що вільно звисають на краях хустини, скатерки; тасьма з таким рядом ниток або шнурків; торочки’
[б'íдна ви^ечér'а] ‘вечір перед Водохрещем’
[б'íдна кут'á] ‘вечір перед Водохрещем’
[б'íl'йó] ‘натільний одяг’
[б'íl'ízна] ‘вироби з тканин для нижнього одягу чи для побутових потреб (перев. на постіль)’
[блúска] ‘легкий короткий жіночий одяг із легкої тканини; кофта (у 1 знач.)’
[бос'акá] ‘ходити без взуття, з босими ногами’
[бос'акóм] ‘ходити без взуття, з босими ногами’
[бр'áz'кал'це] ‘брязкуча дитяча іграшка’
[брил'] ‘головний убір із широкими полями, який одягають для захисту від сонця’
[бúсики] ‘жіноча прикраса на шию з маленьких намистин’
[вáл'анки] ‘зимове взуття валяної форми’

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Аркушин Г. Народна лексика західного полісся. Луцьк, 2014. 236 с.
2. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок. Луцьк, 2016. ххiv + 648 с.
3. Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія. Луцьк, 2012. 256 с.
4. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 247 с.
5. Горбач О. Зібрані статті. *Діалектологія*. Мюнхен, 1993. 660 с.
6. Дзєндзелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. Київ : Наукова думка, 1987. 300 с.
7. Жилко Ф. Т. Ареальні системи української мови. *Мовознавство*. 1990. № 4. С. 18–27.
8. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ : Наукова думка, 1990. 164 с.
9. Нестерчук О. Г., Омельковець Р. С. Програма краєзнавчої практики. Луцьк: П.П. Іванюк, 2020. 16 с.
10. Німчук В. В. Проблема українського діалектогенезу. *Проблеми сучасної ареалогії*. Київ : Наукова думка, 1994. С. 25–47.
11. Омельковець Р. С. Діалектна лексика Західного Полісся: методичні рекомендації для написання курсових та дипломних робіт. Луцьк: П.П. Іванюк В. П., 2017. 34 с.
12. Омельковець Р. С. Програма для збирання діалектних одмін української мови. 2-ге вид., переробл. та доповн. луцьк: ПП Іванюк В. П., 2020. 56 с.

Додаткова

13. Аркушин Г. Л. «Всього на світі хватáє...» (фольклор, звичаї та обряди західного Полісся у діалектологічних записах). Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 212 с.
14. Аркушин Г. Л. Атлас західнополіських фаунономенів. Луцьк : Вежа, 2008. 322 с.

15. Аркушин Г. Л. Атлас мисливської лексики Західного Полісся. Луцьк : Вежа, 2008. 410 с.
16. Аркушин Г. Л. Голоси з Волинського Полісся (Тексти). Луцьк : Вежа, 2010. 542 с. + 2 DVD.
17. Аркушин Г. Л. Голоси з Підляшшя (Тексти). Луцьк : Вежа, 2007. 536 с. + DVD
18. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.
19. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016.
20. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських діалектизмів у художній літературі. Луцьк : П П Іванюк В. П., 2018. 268 с.
21. Аркушин Г. Українські говірки Підляшшя: сучасне усне мовлення. Луцьк : ФОП Іванюк В. П., 2022. 196 с.
22. Громик Ю. В. Лексика тематичної групи „риси характеру людини та її поведінка” в поліській говірці с. Липне. *Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах*: зб. наук. пр. Вип. 4. Луцьк : РВВ «Вежа», 2007. С. 63– 82.
23. Зінчук Р. С. Атлас словозміни іменників у західнополіських говірках. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 164 с.
24. Нестерчук О. Особові власні імена та їхні варіанти у стійких словосполученнях Західного Полісся. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 48*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. С. 215–218.
25. Омельковець Р. С. Атлас західнополіських назв лікарських рослин. Луцьк : Вежа, 2003. 132 с.
26. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі. Луцьк : Вежа, 2006. 300 с.
27. Омельковець Р. С. Словник ботанічної лексики

західнополіських говірок. Луцьк : П.П. Іванюк В. П., 2016. 220 с.

28. Чирук Л. М. Атлас ентомологічної лексики Західного Полісся. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 152 с.

29. Шульська Н. М, Матвійчук Н. М. Прізвиська як характеристики мовлення людей у неофіційній комунікації Західного Полісся. *Acta onomastica*. 2018. LIX. С. 227–234.

Інтернет-ресурси

ГОВІРКОВЕ

КУФРО:

[HTTPS://SITES.GOOGLE.COM/VIEW/FONOKARTAZAHPOL](https://sites.google.com/view/fonokartazahpol)

